

تاثیر تعلیم و تربیت اسلامی در پیشگیری از آسیب های فرهنگی فضای مجازی جوانان و نوجوانان

فرامرز زاهری^{۱*}، مرجان زاهدیان^۲

۱- دانشجو کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی

Famararz.zaherii@gmail.com

* آدرس پست الکترونیک نویسنده نویسنده مسئول

۲- دکتری تکنولوژی آموزشی دانشگاه تربیت مدرس

marjan.zahedian@gmail.com

چکیده

در آسیب های مختلفی که در دوران جوانی و نوجوانی بر زندگی فرد وارد می شود، تاثیر بسیار عمیقی بر وی دارد. با توجه به اینکه در عصر تکنولوژی زندگی می کنیم، این آسیب ها می تواند از جانب فضای مجازی و اینترنت باشد. به دلیل اینکه این فضا هیچ حد و مرزی ندارد می تواند در حیطه فرهنگی آسیب زا باشد. به همین منظور بر آن شدیم به بررسی تاثیر تعلیم و تربیت اسلامی بر پیشگیری از آسیب های فرهنگی فضای مجازی بپردازیم. در نهایت پس از مطالعه منابع مربوطه دریافتیم که پیشگیری از آسیب های که فضای مجازی باعث آن می شود و همچنین توجه والدین به رفتار فرزندان خیلی مهم می باشد و برای جلوگیری از هم پاشیدگی خانواده ها، والدین بایستی به فناوری های روز دنیا مسلط باشند. والدین بایستی از اینکه تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آنهاست، آگاهی داشته باشند و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آنها به صورت ناصحیح و ناپسند شکل گیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی اشخاص و محیط امن خانواده باز میشود. چنانچه خانواده ها نسبت به شیوه های تازه و نو ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرایم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می آید.

واژگان کلیدی: آسیب فرهنگی، فضای مجازی، تعلیم و تربیت اسلامی، جوانان و نوجوانان.

۱- مقدمه

تعلیم و تربیت یکی از نیازهای ضروری انسان ها برای قرار گرفتن در مسیر صحیح زندگی است. تحقق هدف آفرینش انسان تنها در پرتو تعلیم و تربیت میسر است. به این منظور خداوند متعال انسان را به نیروی عقل و ابزار معرفت تجهیز کرده پیامبرانی را با دلیل روشن و احکام و قوانین محکم برانگیخت و رسالت تعلیم و تربیت انسان را به آنان سپرد (صالحی و یاراحمدی، ۱۳۸۷). نهاد آموزش و پرورش یکی از گسترده ترین نهادهای اثرگذار و جهت دهنده در همه ی کشورهاست که باید رشد و تقویت فرهنگ اسلامی را جزء اصلی ترین و محوری ترین مسائل آموزشی و تربیتی خود قرار دهد. این ضرورت، زمانی مورد تأکید قرار می گیرد که وظیفه ی اصلی این نهاد را احیای فطرت دینی انسان ها بدانیم چرا که رسالت متولیان امر تعلیم و تربیت، بیدار کردن فطرت انسان هاست تا انسان حضور خداوند را در زندگی و درون خود لمس کرده و گرایش او به دین آشکار گردد. از منظر دین اسلام، انسان موجودی است دارای استعدادهای فطری عالی و چند بعدی که هر یک از این ابعاد در کمال انسان نقش ویژه ای دارند. امروزه به دلایلی از جمله سرعت شگفت انگیز ارتباط و تبادل اطلاعات از جهان انسانی باهمه وسعت آن ، به عنوان دهکده جهانی نام برده اند. سرعت انتقال داده ها و اطلاعات علمی و فرهنگی به گونه ای است که گویا مرزهای زمانی و مکانی را در نوردیده است و در اندک زمان ممکن فراتر از مرزهای جغرافیایی فرهنگ های اصیل و غیراصیل ساکنان کره خاکی را تحت

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مديريت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

سیطره نفوذ و تأثیر سازنده ویا ویرانگر خود قرار داده است از آن جا که فرهنگ هر قوم و ملت خمیر مایه حیات ادبی ، و سرچشمه تراوش دانش و معرفت و از ارکان بقاء و ثبات آن قوم و ملت به شمار می رود ، شناخت به روز آسیب ها و آفات و بیماری های فرهنگی به منظور پیشگیری مناسب و به موقع و حداقل به منظور انتشار بانگ هشدار باش و اعلان آهنگ بیدار باش در مقابل هجمه فرهنگی خسارت بار بیگانگان امری مهم و ضروری به نظر می رسد. در این راستا لحظه ای درنگ و غفلت و بی توجهی جامعه را چه بسا گرفتار بحران هویت فرهنگی گرداند(رهنمایی، ۱۳۸۹).

هرجا سخن از ترجمه و تبدیل علوم محض و یافته‌های علوم نظری به علوم کاربردی و تجویزی به میان آید، در حقیقت از تکنولوژی بحث شده است. تکنولوژی گرچه واژه نسبتاً جدیدی است، کاربرد این مفهوم شاید همزاد تاریخ دانش بشری باشد. بشر از ابتدایی‌ترین مراحل زندگی خود، هرگاه به پدیده‌ای راه می‌یافت یا رابطه بین دو یا چند عامل را شناسایی می‌کرد، برای حل مشکلات مختلف زندگی خود از این دانش استفاده می‌کرد(فردانش، ۱۳۸۸). فضای مجازی (virtual space) یا نظامهای اجتماعی برآمده از تعامل کاربران بر بستر شبکه تعریف می شود (زیبنده و همکاران، ۱۳۹۷).

۱-۱- بیان مساله

سن جوانی و نوجوانی یک برهه بسیار حساس در زندگی انسان می باشد. از آنجایی که فضای مجازی یک فضای بدون حد و مرز می باشد می تواند آسیب های جدی در زمینه های مختلف بر فرد بگذارد. یکی از مهمترین این آسیب ها، آسیب فرهنگی می باشد. به همین منظور بر آن شدیم تا به بررسی تاثیر تعلیم و تربیت اسلامی بر پیشگیری از آسیب های فرهنگی جوانان و نوجوانان بپردازیم.

۲-۱- پیشینه تحقیق

تحقیقی که توسط مظفری نیا و قاسمی پور (۱۳۹۶) انجام شد مشخص کرد افزایش ساعات استفاده از اینترنت و فضای مجازی و تماشای برنامه های ماهواره ای از سوی زوجین در سال های اولیه و حساس پس از ازدواج جوانان دچار طلاق عاطفی شده، که در این خصوص خانواده ها می بایست برای گذران اوقات فراغت و جلوگیری از تغییر ناگهانی در روند زندگی آنان، برای رفت و آمدهای بیشتر، تفریح و سرگرمی های سالم آنها برنامه ریزی داشته باشند.

یاسمی نژاد و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که فضای مجازی می تواند امنیت اجتماعی را مورد تهدید قرار دهد؛ زیرا اینترنت با وجود این که می تواند به عنوان ابزاری قدرتمند در عرصه اطلاع رسانی به کار گرفته شود همان قدر هم می تواند مخرب باشد تا آن جا که گاهی از آن به عنوان انفجار اطلاعات عنوان شده است.

در پژوهش علی اکبری و نصیری (۱۳۹۶) نتیجه نشان از محبوبیت فضای مجازی به خصوص در بین نوجوانان و جوانان دارد و به دلیل گسترش و نفوذ روز افزون استفاده از این فضا در تعاملات اجتماعی، تولید محتوا، زمینه های شغلی و اطلاعاتی و... نمی توان تاثیر این ابزار را در خانواده و اجتماع نادیده گرفت چرا که موجب ایجاد تغییراتی در نوع ارتباطات و هویت فرد و ساختار خانواده و... شده است که ناگزیر از پذیرش آن هستیم. مطمئناً ارائه راهکارهای پیشگیرانه در این زمینه موجب فرهنگ سازی مناسب در جامعه شده و موجبات ایجاد بستر مناسب برای استفاده از این ابزار می شود. از جمله راه کارها برای پیشگیری از این آسیب ها؛ تمرکز بر شناخت و برطرف کردن مشکلات نوجوان و جوانان، مقابله با ایجاد و نشر شایعه های برانداز ، قانونمند کردن مقابله با جرائم سایبر ، توسعه شبکه های اجتماعی مجازی بومی و آموزش و آگاه سازی خانواده ها، مراقبت و کنترل والدین، اولیای مدرسه و دوستان و همسالان می باشد. هم چنین آگاه سازی مردم از طریق رسانه های مختلف به خصوص تلویزیون در کاهش آسیب های ناشی از این فضا نقش دارند.

عاملی و حسنی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «دو فضایی شدن آسیب ها و ناهنجاری های فضای مجازی»، پارادایم در فضایی شدن را عمده ترین آسیب فضای مجازی معرفی می کنند؛ در حقیقت آسیب هایی که در بستر فضای مجازی شکل می گیرند و

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مديريت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

عملای زندگی واقعی جامعه تاثیر می گذارند. آنها بیان می کنند که پرخاشگری و خشونت، بی وفایی اینترنتی، قمار بازی اینترنتی، اعتیاد اینترنتی، دوستی اینترنتی و وبگردی از مهم ترین آسیب های فضای مجازی هستند. در تحقیق ایشان با مطالعه تطبیق سیاستگذاری ها در برخی کشورها، راهبردهای اتخاذ شده در این حوزه دسته بندی شده است. نتایج این تحلیل تطبیقی نشان می دهد که سیاست ها و برنامه های فرهنگی و اجتماعی کشورها را می توان به سیاست های ایجابی فرهنگی و اجتماعی، برنامه ها و سیاست هایی معطوف به تولید محتوا، مدیریت محتوا، برنامه های دیجیتال سازی اطلاعات آنالوگ و دسترس پذیر ساختن اطلاعات و محتوا در شبکه اینترنت و سیاست های سلبی شامل برنامه های حذف، کنترل و نظارت تقسیم کرد.

طبق تحقیق اسلامی و جهانگیر (۱۳۹۶) می توان گفت که خانواده ها می بایست از سبک انتقالی درونی سازی و متقاعد کردن ملایم فرزندان جهت انتقال هنجارها و ارزش های صحیح استفاده کنند. همچنین به نظر می رسد که با توجه به عدم توان کافی خانواده ها و مسئولان در پیشگیری از استفاده از فضای مجازی، برای جلوگیری از برخورد ناگهانی جوانان با فضای مجازی در زندگی جدید و تغییر ناگهانی نگرش ها، گرایش ها و ارزش های آنان، بهتر است خانواده ها و مخصوصاً والدین ابتدا خود به خوبی فضای مجازی و حوزه های کارکردی آن را بشناسند و سپس نحوه استفاده درست از فضای مجازی را به فرزندان آموزش دهند.

۲- یافته ها

آنچه با اندیشه مرتبط است و پیام را به ذهن منتقل می کند، حقیقت است؛ خواه از ابزار حسی یا ماورای حس استفاده شود. اما این فضا ویژگی هایی دارد که کم و بیش آن را با فضای فیزیکی و عینی متمایز می کند بعضی از این ویژگی ها عبارتند از: پویایی زمان، فشردگی مکان، تکثر و تنوع عددی، پیوستگی و یکپارچگی، گمنامی هویت، فردگرایی (حسن بیگ زاده، ۱۳۹۱). آنچه فضای مجازی را پر اهمیت میکند نظر جمعی کاربران است که این نوع از اتصال اینترنتی را مؤثر دانسته و فضای مجازی را در حکم عالم واقع، مؤثر می سازد. در حقیقت اینترنت ابزار ورود به فضای مجازی می باشد. اینترنت سامانه ای جهانی از شبکه های رایانه ای به هم پیوسته است که از مجموعه پروتکل اینترنت، برای ارتباط با یکدیگر استفاده می کنند به عبارتی دیگر اینترنت، شبکه شبکه هاست که از میلیون ها شبکه خصوصی، عمومی، دانشگاهی، تجاری و دولتی در اندازه های محلی و کوچک تا جهانی و بسیار بزرگ تشکیل شده است که با آرایه وسیعی از فناوری های الکترونیکی و نوری به هم متصل شده اند (زینلی پور، ۱۳۹۶). امروزه تکنولوژی مهم ترین عامل مؤثر بر دگرگونی های اجتماعی و فرهنگی است. دگرگونی های سریع تکنولوژی بیشتر در کشورهای صنعتی پیشرفته رخ می دهد. انتظار می رود که هر چه دگرگونی های تکنولوژی سرعت و شتاب بیشتری پیدا کند دگرگونی های فرهنگی ناشی از آن بیشتر شود (کوئن، ۱۳۹۵). محیطی که کودک در آن متولد می شود و رشد می یابد مهم ترین نقش را در چگونگی رفتار دوران کودکی او دارد و از آن مهم تر عمیق ترین تأثیر را در رفتار او در عصر جوانی خواهد گذاشت. با توجه به اینکه کودک موجودی انعطاف پذیر و مانند موم نرم و قابل پرورش به هر شکلی است بنا بر این نوع آموزش و پرورش خانواده مهم ترین تأثیر را در تشکیل شخصیت اولیه کودک خواهد داشت و والدین و دیگر اعضای خانواده می توانند کودک را به هر شکلی که خود بخواهند تربیت کنند ولی این نکته را نباید فراموش کرد که بعد از سن ۵ تا ۶ سالگی کودک علاوه بر ارتباط متقابل با اعضای خانواده با افراد دیگری در خارج از خانواده چون مدرسه، همبازی ها، دوستان و معلمان نیز دارای روابط و کنش و واکنش های متقابل است و از آن ها تأثیر می پذیرد و در آن ها تا حدی تأثیر می گذارد بنابراین به طور قاطع نمی توان محیطی را که کودک در آن پرورش می یابد کاملاً قابل کنترل دانست و حتی کنترل کودک بیش از حد متعادل ممکن است در آینده او تأثیر نامطلوب گذارد. کودک باید بر مقتضای شرایط اجتماعی و تربیتی جامعه ای که می خواهد در آن زندگی کند پرورش یابد، چنانچه والدین غیر از این توقع داشته باشند وقتی کودک به محیط خارج از خانواده راه یابد خود را در حالت نامتعادل و ناسازگاری خواهد یافت که ممکن است در ارتباط او با دیگران تأثیر نامطلوب گذارد (فرجاد، ۱۳۸۷).

فرهنگ عبارت است از مجموع موارث اجتماعی که از نسلی به نسل دیگر انتقال می یابد یعنی آداب و سنن، اخلاق و رسوم اخلاقی

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مهدویت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

فلسفه، هنر، ادبیات، علم و مجموعه ابداعات و اختراعات انسان به صورت وسایل زندگی و ابزار تولید در هر جامعه ای فرهنگ آن جامعه به حساب می آید. فرهنگ دو جنبه مادی و محسوس و غیر مادی و نامحسوس مانند (فکر و عقیده) دارد. شکاف در سازش بین فرهنگ مادی و غیر مادی به پس افتادگی فرهنگ منجر می شود همچنین پس افتادگی می تواند ناشی از تفاوت های گروهی و طبقات اجتماعی باشد تجارب عملی و افکار و عقاید یعنی فرهنگ مادی و غیر مادی، تنها با ایمان به ارزش آنها ادامه می یابند (فرجاد، ۱۳۸۷).

آسیب شناسی فرهنگی طبعاً به بررسی آفات و آسیب هایی می پردازد که رنگ و لعاب فرهنگی دارند و عناصر شکل دهنده و سازنده عادات، رفتارها و کنش های رایج افراد یک جامعه را تحت تأثیر خود قرار داده اند. آسیب هایی این چنین صرف نظر از میزان تخریب و خسارتی که بر مسائل روبنایی فرهنگ یک ملت یا جامعه وارد می سازند، آن چنان در متن فرهنگ اصیل آن ملت یا جامعه رسوخ می کنند که از درون هسته مقاومت افراد را در برابر مفاسد و آسیب های فرهنگی تضعیف و آسیب پذیری می گردانند این قبیل کنش ها رفته رفته نهادینه شده حکم آداب و سنن حاکم بر جامعه را پیدا می کند و در نتیجه به استحاله فرهنگی و سر انجام به شکل گیری فرهنگی از نوع جدید می انجامد که با فرهنگ اولیه و اصیل تفاوت بارز دارد. خطر کم رنگ شدن ارزش های والای فرهنگی و یا حتی خطر نابودی فرهنگ اصیل و بنیادین جوامع اسلامی ممکن است از درون و بطن جامعه متوجه ساختار فرهنگی جامعه شود، همان گونه که می تواند از پذیرش و یا آمادگی برای پذیرش ارزش های وارداتی فرهنگ بیگانه ناشی گردد (شریعتمداری، ۱۳۹۳). به هر حال بحث از عوامل و عناصر آسیب رسان فرهنگی و یا بحث از ساختار آسیب پذیری فرهنگ به قالب و زمینه آسیب شناسی فرهنگی مربوط می شود. همان طور که بحث از ریشه ها و عوامل زمینه ساز رسوخ فرهنگ وارداتی در آسیب شناسی فرهنگی جای می گیرد (رهنمایی، ۱۳۸۹).

اگر بخواهیم آنچه اینترنت را تشکیل می دهد معرفی کنیم باید به سه بعد:

(۱) زیر ساخت که منظور وسایلی فیزیکی است که امکان اتصال و دسترسی به فضای مجازی را فراهم می کند که شامل روش اتصال به اینترنت اعم از استفاده از خطوط تلفن، خطوط زمینی پهنای باند وای فای، ماهواره و فناوری تری جی تلفن همراه و غیره، همچنین دستگاه اتصال به اینترنت اعم از تلفن همراه، تبلت، رایانه و ... می شود. (۲) خدمات که منظور نرم افزارهایی است که روی زیر ساخت فضای مجازی ارایه می شوند و شرایط برقراری ارتباط اینترنتی را برقرار می کند. (۳) محتوا: منظور نوع و میزان داده ها و اطلاعاتی است که از طریق نرم افزارهای فضای مجازی منتقل می شوند که می تواند در قالب متن، صوت، تصویر، ویدئو یا فایل کاربردی باشد و به لحاظ موضوعی هم شامل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، دینی، آموزشی، سرگرمی و .. می شود. اشاره کرد (برون، ۱۳۹۵).

معایب و خطرات فضای مجازی براساس یک تقسیم بندی، نسل سوم بیشترین کاربران فضای مجازی در ایران بوده و بیش از نسل های دیگر در معرض آثار ناشی از شبکه های اجتماعی مجازی اند. فضای مجازی نوعی از بحران هویت را در میان طیف گسترده ای از جوانان به وجود آورده و این بحران هویت در زمینه های فردی ناهمگونی های هویتی را سبب شده است (معمار و همکاران، ۱۳۹۱). اکثر والدین فرصت و توان کافی برای اینکه این مهم را بصورت دقیق تر بشناسند و کاربردهای آن را متوجه شوند، ندارند و به همین دلیل استفاده جوانان و کودکان از این فضا باعث شده است که فضاهای خصوصی پرچالشی در داخل خانه برای خودشان ایجاد کنند (صادقی، ۱۳۹۳).

ساختار نهادها و سازمان های فرهنگی ما مشتری مدار است و همین امر باعث شده است که تقریباً کلیه ی فعالیت های فرهنگی، بدون مطالعه و فاقد هدفمندی باشد. ما هم در زمینه ی نظریه ها و هم در زمینه عملکرد به علت فقدان پویایی فرهنگی، مجبور به تسلیم در مقابل سیل تولیدات فرهنگی کشورهای بیگانه شده ایم به درستی، گویی که گردونه ی درهم کوبنده ی صنعت فرهنگی بی آنکه نیروی محرکی داشته باشد در سراشیبی افتاده است. نگاهی به محصولات فرهنگی و نوع مصرف شهروندان در سال های گذشته، خود نشان دهنده موفقیت این سرکوب مرگبار است (فرجاد، ۱۳۸۷).

فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است که با اینکه عمر خیلی زیادی ندارد، توانسته به خوبی در زندگی مردم

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

جا باز کند. مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه‌های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم آمده‌اند و از فاصله‌های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می‌کنند (داودی و ماهیچیان، ۱۳۹۶). فضای مجازی تنها رسانه‌ای تک بعدی مثل تلویزیون نیست بلکه محیطی است با قابلیت تعامل بالا، کاملاً سرگرم‌کننده و همه‌جانبه که به خاطر ویژگی‌هایش، بسیار جذاب و متقاعدکننده است. فضایی که می‌تواند چیزهایی را که فراتر از دسترسی‌ها و توانایی‌های فیزیکی ما هستند در اختیارمان قرار بدهد. دکتر ماری ایکین، در جدیدترین کتابش درباره تأثیرات فضای مجازی بر تغییرات رفتاری انسان، اینترنت را به عنوان ابزاری شبیه ذره بین تعریف می‌کند. ذره بین کمک می‌کند تا چشم، جزئیاتی را ببیند که در شرایط عادی قادر به دیدن آنها نیست. به همین ترتیب او معتقد است اینترنت ابزاری است که می‌توان عمق ذهن و نیازهای افراد را به وسیله آن مشاهده کرد (اسلامی و جهانگیر، ۱۳۹۶).

امروزه خانواده ایرانی در سبب فرهنگی خود مواجه با شبکه‌های ماهواره‌ای، فضای مجازی، رسانه‌های مدرن و غیره است که هر کدام به نوبه خود بخشی از فرآیند تأثیر گذاری در خانواده را هدف گرفته‌اند. امروزه گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات به گونه‌ای است که در هر کجای زندگی انسان، اعم از اقتصاد، فرهنگ و هنر، آموزش، سیاست و حکومت جلوه‌های حضور فناوری اطلاعات و ارتباطات به چشم می‌خورد (شجاعت و عرفانی، ۱۳۹۶).

محیط خانه اولین و با دوام‌ترین عاملیست که در رشد شخصیت افراد تأثیر می‌نماید چنانچه کودک خصوصیتی را از والدین خود به ارث می‌برد و از این راه پدر و مادر زمینه رشد و پیشرفت افراد را فراهم می‌نماید. نفوذ والدین در بچه‌ها تنها محدود به جنبه‌های ارثی نیست. در آشنایی کودک به زندگی جمعی و فرهنگ جامعه نیز خانواده نقش مؤثرتری را اجرا می‌نماید. موقعیت اجتماعی خانواده، وضع اقتصادی آن، افکار و عقاید، آداب و رسوم، ایده‌آلها و آرزوهای والدین و سطح تربیت آن‌ها در طرز رفتار کودکان نفوذ فراوان دارد. چنانچه می‌دانیم خانواده‌ها در زمینه اجتماعی، اقتصادی، تربیتی، دینی، هنری و مانند این‌ها با هم اختلاف دارند. شکل ارتباط خانواده‌ها، طرز ارتباط اعضاء هر خانواده با یکدیگر و جامعه‌ای که خانواده در آن به سر می‌برد در تمام موارد یکسان نیست. بنابراین تأثیر خانواده‌ها در رفتار افراد مختلف است (شریعتمداری، ۱۳۹۳).

کلاس درس به عنوان یک سیستم اجتماعی، محلی برای تعلیم و تربیت است. دانش‌آموزان به عنوان یک گروه اجتماعی دارای باورها، هنجارها، و ارزش‌های مشترکی هستند طوری که اصطلاحاً به آنان یک اجتماع کوچک می‌گویند. اگر به ویژگی‌ها، خواسته‌ها، نیازها و باورهای این گروه اجتماعی در فرآیند یاددهی-یادگیری توجه نشود و فضا و محیط آموزشی به نحو مطلوب مدیریت نگردد فعالیت‌های آموزشی و پرورشی اثر بخشی و کارایی خود را از دست خواهد داد (شعبانی، ۱۳۹۱). دنیای امروز احتیاج به افرادی دارد که فکر و خرد را حاکم بر اعمال و افکار خویش قرار دهند. استقلال فکری، دارا بودن طرز تفکر انتقادی، داشتن سعه صدر یا روح تسامح و تحمل، فهم بین‌المللی و اجرای وظایف فردی و اجتماعی مستلزم داشتن رشد فکری است. رشد فکری نیز در سایه تعلیم و تربیت صحیح در میان افراد رسوخ پیدا می‌کند (شریعتمداری، ۱۳۹۳).

اگر تربیتی اصولی و دل‌پذیر در خانه، مدرسه و جامعه صورت گیرد قطعاً در برابر آسیب‌ها و تهاجم فرهنگی ایستادگی می‌کند و تسلیم نخواهد شد. سهم بزرگی از تربیت از طریق دیداری و چشم‌فرزندانمان صورت می‌گیرد. از طریق رفتار و کردار ما والدین، تربیت در وجود بچه‌هایمان نقش می‌بندد. اگر بخواهیم با دستورات کلیشه‌ای و تقلیدی، با گفتن‌ها، با نصیحت کردن‌ها، با ترساندن‌ها، با پرخاشگری، با بی‌احترامی، با وعظ و خطابه، با انتقاد، با سلطه‌جویی، با اعتماد نکردن، با دخالت‌های متمادی، با محبت‌های افراطی و تفریطی، با تربیت‌های عاریه‌ای، با تربیت‌های گلخانه‌ای، با تربیت‌های تحمیلی و..... فرزندان خود را تربیت کنیم، آن‌ها را مجاله می‌کنیم، آن‌ها را جمع می‌کنیم، سر در گم می‌کنیم واز زندگی طبیعی و حقیقی می‌اندازیم. مسئولیت ما والدین این است که برای فرزندانمان الگوی مناسبی باشیم و از جلو حرکت کنیم. چشم‌بچه‌ها به کردار و رفتار ماست. پدر، مادر ما اول باید خود تربیت شویم، باید خود ترکیه شویم، این نیست که چون ما بزرگتریم، صدایمان بلندتر است، قدرت تنبیه داریم، فقط باید دستور دهیم و بگوییم و آن‌ها اجرا کنند. آن‌گاه ما انسان تربیت نکرده ایم. حاصل تربیت ما یک عده آدم لجاجز، خطاکار، آب‌زیر کاه، بدجنس و مودی خواهد بود. این نکته را باید به خوبی در نظر داشته باشیم که سر و کله فرزندان ما

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

پراز چشم و دوربین های ظریف و دقیق است و مرتب به صورت شبانه روزی این دوربین ها روشن است و در حال نقش گیری و شکل گیری است. تربیت دیداری است نه شنیداری، تربیت کرداری است نه گفتاری. با فرزندان خود آن طور رفتار کنیم که دلمان می خواهد آن ها با ما رفتار کنند(رادمنش، ۱۳۸۹).

در متون دینی و در برخی از آیات، خداوند خود فرد را به عنوان مسئول تربیت خویش معرفی می کند. «قد اَفَلَحَ مَنْ زَكَاهَا» براساس این آیه، نقش نهایی در تربیت، بر عهده ی خود انسان است نه دیگران، بلکه دیگران نقش فراهم کننده زمینه ی تربیت هستند. بنابراین، با توجه به مبانی انسان شناختی و روان شناختی، «مختار بودن انسان»، «مسئولیت پذیر بودن وی»، «تفاوت های فردی» موجود در فراگیران، از جمله نکات مهمی است که باید متخصصان و مجریان برنامه درسی و آموزشی به آنها توجه خاص داشته باشند؛ چرا که توجه به این ویژگی ها، در برنامه های درسی و چگونگی طراحی برنامه ی آموزشی تأثیرگذار هستند. براساس دیدگاه خودشکوفایی یا ارتباط شخصی، یادگیری تنها زمانی برای فرد آموزنده و آموخته ها زمانی پایدار و ماندنی است که فرد در طراحی و اجرای آن سهیم و فعال باشد(مهرمحمدی، ۱۳۸۳). از منظر تربیت اسلامی، شرافت و کرامت انسانی، اختیار و مسولیت انسان، تعقل و تفکر، عدالت و کمال جوایی از جمله مولفه های تأثیر گذار است(طباطبایی، ۱۳۶۳). یکی از ابزارهای اساسی برای مقابله با تهاجم و اثرات سو فضای مجازی، استفاده از خود فضای مجازی و راه اندازی بسیج شبکه ای با استفاده از پتانسیل اینترنت است. این حوزه که با هزینه بسیار کم و با جمع آوری افراد مختلف که با هویت دینی و انقلابی در سراسر دنیا به فکر حفظ و اعتلای فرهنگ دینی باشند، می تواند قدرت عظیمی را ایجاد کند(محمدی، ۱۳۹۷). برای مقابله با آسیب های فضای مجازی در قدم اول باید ضرورت مقابله با آسیب های فضای مجازی را دانست. عدم بزرگی انگاری در تحلیل اثرگذاری فعالیت های اینترنتی ضدفرهنگی، رعایت نشدن حقوق افراد در اینترنت و لزوم آسیب شناسی علت آن از زاویه سبک زندگی (ترکمان و همکاران، ۱۳۹۴).

در ایران، اولین آسیب این عملکرد شوم صنعت فرهنگ، حذف آگاهی کهنسال موجود در فرهنگ فارسی برای تشخیص کیفیت آثار هنری است. بنابراین توجه به امر تعلیم و تربیت در پیشگیری از آسیب های فرهنگی امری ضروری به نظر می رسد. جامعه ی کنونی ما بیش از هر زمان دیگر نیازمند دگرگونی در روش های تبلیغی و تربیتی به منظور پرورش نسلی سازنده، خلا، مستقل، خداجو می باشد و این نیاز هنگامی بر آورده می شود که نگاه خود را به تربیت و روش هایی که به نام تربیت در خانه ومدرسه به کار می رود تغییر دهیم(فرجاد، ۱۳۸۷).

آسیب های متعدد نیز از ناحیه ورود ابزارهای مدرن رسانه ای، به جوامع بشری تحمیل شده است که از آن جمله می توان به؛ رواج «تفرد» و کاهش روحیهی مسئولیت پذیری، در معرض خطر قرار گرفتن روابط چهره به چهره، کم رنگ شدن ارزش های مترقی، جعل هویت و کلاه برداری، رواج سطحی نگری فکری، مزاحمت ها و جرایم سایبری، ترویج روحیه ثروت اندوزی زندگی اشرافی، اتلاف زمان، ترویج تبرج و تن آراییی، کاهش کارآمدی افراد، گسترش اباحه گری، به خطر افتادن حقوق مادی و معنوی مولفین از جمله کپی رایت، افسردگی و انزوا و ... اشاره کرد(محمدی، ۱۳۹۴). بی شک بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه ای دخالت اساسی دارد فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می دهد و با انحراف فرهنگ هر چند جامعه از بعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند و قوی باشد ولی پوچ و میان تهی است. اگر فرهنگ جامعه ای وابسته و مرتزق از فرهنگ غرب با شد، ناچار دیگر ابعاد جامعه به جانب مخالف گرایش پیدا می کند و بالاخره در آن مستهلک می شود و موجودیت خود را در تمام ابعاد از دست می دهد(شعبانی، ۱۳۹۱). فرهنگ و ارزش ها در تعیین رفتار انسانی، نقش کلیدی دارند و در اشکال گوناگون مانند مذهب، هنر، ادبیات، موسیقی و... آشکار می شود و در ارزش هایی که جوامع آن را گرامی می دارد، متبلور می گردند. فرهنگ و ارزش ها در واقع سازنده فضای اجتماعی است که توسعه انسانی در آن امکان پذیر خواهد بود و در نهایت سرمایه اجتماعی به ظهور خواهد رسید که اهمیت آن در توسعه پایدار کمتر از سرمایه اقتصادی و سرمایه فیزیکی نیست.

رهبر معظم انقلاب در تبیین فرهنگ اسلامی می فرماید: «فرهنگ مایه اصلی هویت ملت هاست. فرهنگ یک ملت است که می

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

تواند آن ملت را پیشرفته، عزیز، توانا، عالم، نو آور و دارای آبروی جهانی کند. اگر فرهنگ در کشوری دچار انحطاط شد و یک کشور هویت فرهنگی خودش را از دست داد، حتی پیشرفت هایی که دیگران به آن تزریق کنند، نخواهد توانست آن کشور را از جایگاه شایسته ای در مجموعه بشریت برخوردار کند و منافع آن ملت را حفظ کند (قربانی، ۱۳۹۰). توجه به این نکته مهم است که یکی از ویژگی‌های ارزش‌ها و ضدارزش‌ها و نیز هنجارها و ناهنجاری‌ها، وجود سلسله‌مراتبی از اهمیت و شدت اهتمام و گرایش جامعه نسبت به آنها است. این مسئله از دو جهت قابل ملاحظه است: اول اینکه، سلسله‌مراتبی که بر حسب واقع (یعنی با توجه به رابطه یک عنصر ارزشی و رفتاری با کمال و سعادت انسانی) وجود دارد. دوم اینکه، جامعه چگونه آنها را به صورت سلسله‌مراتبی می‌بیند. سلسله‌مراتب عینی و اجتماعی ارزش‌ها می‌تواند متأثر از سلسله‌مراتب واقعی ارزش‌ها و در راستای آن باشد، و فرض ایدئال نیز همین است، ولی ضرورتاً چنین چیزی محقق نمی‌شود.

یکی از مهم‌ترین ملاک‌های اهمیت انحرافات اجتماعی و طبقه‌بندی آنها، میزان تأثیر آن در تغییر هویت اسلامی فرد و جامعه است. پذیرش ولایت خدا و اولیای الهی، رکنی محوری در اسلام است و سبب پیدایش هویت خاصی برای جامعه می‌شود که قرآن از آن با مفهوم «حزب‌الله» یاد می‌کند: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُغْلَبُونَ» (مائده: ۵۵-۵۶). حفظ این هویت بسیار مهم است و در نقطه مقابل، پذیرش ولایت طاغوت یا ولایت غیرالهی هویت اسلامی جامعه را تغییر داده و به طاغوت ملحق می‌سازد. هر نوع رفتاری که مصداق گزینش ولایت غیرالهی باشد، در رتبه بالای آسیب اجتماعی قرار دارد، لذا قرآن کریم با این ملاک حتی بین خویشاوندان مرکزگی می‌کند که اگر کفر را برگزیدند با آنها رابطه ولایی برقرار نکنید و آنگاه تهدید کرده که اگر کفّه ولایت الهی شما سنگین نباشد و خویشان و اموال خودتان مهم‌تر و محبوب‌تر از خدا و رسول او و جهاد در راه خدا باشد منتظر امر الهی (عذاب) باشید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبُّ إِلَيْكُمْ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ» (توبه: ۲۳-۲۴).

تحدیر و هشدار قرآن کریم از بازگشت به فرهنگ جاهلی در فراز و فرود جامعه اسلامی و نیز تلاش دشمنان اسلام برای چنین بازگشتی، مورد توجه خاصی در قرآن قرار گرفته است. در این باره قرآن از دو نوع صیوروت و تحول سخن می‌گوید: تحولی انحطاط‌آمیز و بازگشت به جاهلیت که مورد نفی و طرد الهی قرار گرفته و از آن برحذر می‌دارد: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يُرِيدُوا عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ» (آل عمران: ۱۴۹). از دیگر اقسام مهم آسیب‌های اجتماعی که در جایگاه مهمی از این طبقه‌بندی قرار دارد، ضعف تدین و عدم مراعات ارزش‌های اخلاقی در جامعه توسط مسلمانان است. بدیهی است هر گاه این آسیب در جامعه تقویت و گسترش یابد به تغییر هویت فرهنگی جامعه یا بخشی از آن منجر خواهد شد. این حوزه آسیب‌های گوناگونی را شامل می‌شود که وجه مشترک آنها ضعف دینداری و بی‌مبالاتی است. خداوند وارثان کتاب الهی از بنی‌اسرائیل را مذمت می‌کند که چرا بجای عمل به کتاب خدا و توجه به معارف و حقایق آن، به لذائذ دنیا و معاصی خدا مشغول شدند و به این خیال دل خوش کردند که خدا ما را می‌بخشد: «فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَصَ هَذَا الْأَدْنَىٰ وَ يَقُولُونَ سَيُعَذِّبُنَا» (اعراف: ۱۶۹). در قرآن کریم، جاسوسی برای دشمنان، به‌عنوان خیانت به خدا و رسول او تعبیر شده است. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَ تَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ» (انفال: ۲۷).

از جمله ملاک‌های مهمی که بر بزرگی و خامت یک ناهنجاری دلالت دارد، آشکار کردن آن، ترویج آن و یا انجام آن توسط کسی است که از منزلت اجتماعی برتری در جامعه برخوردار باشد. قدر مشترک همه این صور، نوعی اشاعه و بسط ناهنجاری و گناه در جامعه است که از حوزه فردی و پنهانی به حوزه اجتماعی می‌رسد. ملاک قبح زیاد چنین انحرافی، آسیب رساندن به فضای اخلاقی و نگرشی جامعه است. در قرآن کریم ترویج و اشاعه گناه و ناهنجاری در جامعه اسلامی از بدترین نوع آن محسوب شده است: «إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» (نور: ۱۹). تعبیر قابل توجه در آیه شریفه این است که نمی‌گوید «کسانی که اشاعه فحشاء دهند»، بلکه می‌فرماید: «دوست دارند که چنین

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

وزارت آموزش و پرورش
اداره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
معاونت آموزش و پرورش شهرستان میناب
دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

کاری را انجام دهند» و این نهایت تأکید در این زمینه را می‌رساند. اشاعه فحشاء تعبیر عامی است که نشر هرگونه فساد و زشتی در جامعه را شامل می‌شود هرچند تعبیر «فاحشه» یا «فحشاء» در قرآن مجید غالباً در موارد انحرافات جنسی به کار رفته، ولی در لغت به معنی هرگونه رفتار و گفتاری است که زشتی آن بزرگ باشد.

۳- بحث و نتیجه‌گیری

ارتباط از طریق فضای مجازی در چند سال اخیر جایگاه و نقش قابل توجهی در میان نسل جوان جامعه مان پیدا کرده است. شبکه‌های اجتماعی در بعدهای گوناگون زندگی اشخاص تأثیر می‌گذارند. فضای مجازی در شکل دهی به هویت نقش دارند و حتی روی ابعاد اقتصادی و اجتماعی و سیاسی جوامع هم تأثیر گذارند. امروزه با توجه به نقشی که تاکنون در بعدهای متفاوت زندگی داشته‌اند، نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت. هم‌اکنون اینترنت ابزار مناسبی برای توسعه‌ی اندیشه‌های بشری بحساب می‌آید به شرط آن که در راه صحیح استفاده شود. اشخاص باید برای ورود به دنیای مجازی اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات مالی و اجتماعی نشوند. ارتباط‌های سالم در فضای مجازی و لازم بودن هوشیاری جوانان و خانواده‌ها نسبت به تهدیدهای فضای سایبری در درجه‌ی اول قرار دارد. پیشگیری از آسیب‌های که فضای مجازی باعث آن می‌شود و همچنین توجه والدین به رفتار فرزندان خیلی مهم می‌باشد و برای جلوگیری از هم‌پاشیدگی خانواده‌ها، والدین بایستی به فناوری‌های روز دنیا مسلط داشته باشند و از اینکه تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آنهاست، آگاهی داشته باشند و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آنها به صورت ناصحیح و ناپسند شکل گیرد، راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی اشخاص و محیط امن خانواده باز میشود. چنانچه خانواده‌ها نسبت به شیوه‌های تازه و نو ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم را داشته باشند، از انجام بسیاری از جرایم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می‌آید. راهکارهایی جهت مقابله با آسیب‌های فرهنگی-اجتماعی:

۱. آگاهی‌رسانی از رشد و پیشرفت کشور
۲. تبیین اهداف فرهنگ سازان غربی
۳. تقویت روح افتخار، هویت و خودباوری
۴. معرفت‌افزایی دینی و ملی
۵. تصویرسازی متناسب با انگاره‌های بومی
۶. اهتمام با ایجاد و تقویت نظام خانواده اسلامی
۷. اهتمام به تعلیم و تربیت اسلامی نوجوانان و جوانان و افزایش تقوای عمومی
۸. بصیرت‌افزایی و شناخت جامع ابعاد تهاجم فرهنگی

منابع

- اسلامی، علی و جهانگیر، زهرا (۱۳۹۶). شبکه‌های اجتماعی مجازی، آسیب‌شناسی روانی و فرهنگی در خانواده. کنفرانس بین‌المللی فرهنگی آسیب‌شناسی روانی و تربیت.
- برون، مهرداد (۱۳۹۵). فضای مجازی و آسیب‌های آن در نظام خانواده. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. شماره ۲۰. دوره ۶.
- ترکمان، مهرداد، شریفی اسکندر، رویا و ترکمان، میثم (۱۳۹۴). آسیب‌ها و تهدیدهای فضای مجازی و راهکارهای قانونی در زمینه مبارزه و تحدید آن. دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی.

حسن بیگ زاده، خدیجه (۱۳۹۱). اخلاق مجازی با فضای مجازی اخلاقی. سومین همایش ملی سهروردی با موضوع اخلاق کابردی، دانشگاه زنجان.

داودی، محمد و ماهیچیان، عاصفه (۱۳۹۶). تاثیر شبکه های اجتماعی و فضای مجازی بر ابعاد مختلف زندگی و جامعه: مقاله مروری. کنفرانس ملی پژوهش های نوین در برق، کامپیوتر و مهندسی پزشکی، کازرون.

رادمنش، محمدحسن (۱۳۸۹). تربیت دل پذیر دل تربیت پذیر. قم: مؤسسه زیتون.

رهنمایی، سید احمد (۱۳۸۹). نقش تعلیم و تربیت در پیشگیری از آسیب های اجتماعی. فصل نامه معرفت. شماره ۳۰.

زببنده، حسین، برقی، سید امیر رضا و آزادی، جواد (۱۳۹۷). نظام مسائل حکمرانی فضای مجازی. دومین کنفرانس حکمرانی و سیاستگذاری عمومی. تهران.

زینلی پور، فاطمه (۱۳۹۶). تاثیر فضای مجازی بر خانواده و جوانان(آسیب ها و راهکارها). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. شماره ۱۷. دوره ۶.

شجاعت، علی و عرفانی، محمد نظیر. (۱۳۹۶). آسیب شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. شماره ۲۰. دوره ۵.

شریعتمداری، علی (۱۳۹۳). روانشناسی تربیتی. تهران: انتشارات امیرکبیر.

شعبانی، حسن (۱۳۹۱). مهارت های آموزشی و پرورشی. جلد اول. تهران: سمت.

صادقی، امیر (۱۳۹۳). آینده پژوهی فضای سایبر. تهران: مؤسسه انتشارات آینده پژوهی راهبردی.

صالحی، اکبر و یاراحمدی، مصطفی (۱۳۸۷). تبیین تعلیم و تربیت اسلامی از دیدگاه علامه طباطبائی با تأکید بر هدف ها و روش های تربیتی. فصلنامه علمی-تخصصی تربیت اسلامی. (۳) ۷، ۲۴-۴۰.

طباطبائی، محمد حسین (۱۳۶۳). تفسیر المیزان. ترجمه غلامرضا خسروی حسینی. جلد اول. دفتر انتشارات اسلامی(وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم).

عاملی، سعید رضا و حسنی، حسین (۱۳۹۱). دو فضایی شدن آسیب ها و ناهنجاری های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاست گذاری های بین المللی. نشریه تحقیقات فرهنگی ایران. دوره ۵. شماره یک.

علی اکبری، نگین و نصیری، زینب (۱۳۹۶). تاپر فضای مجازی بر آسیب های اجتماعی. نشریه پیشرفت نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش. شماره ۱۶.

فرجاد، محمد حسین (۱۳۸۷). آسیب شناسی اجتماعی و جامعه شناسی انحرافات. انتشارات بدر.

فردانش، هاشم (۱۳۸۸). مبانی نظری تکنولوژی آموزشی. چاپ یازدهم. تهران: سمت.

قربانی گلشن آباد، محمد (۱۳۹۰). فرهنگ و تهاجم فرهنگی. قم: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

کوئن، بروس (۱۳۹۵). مبانی جامعه شناسی. ترجمه توسلی غلامعباس و فاضل، رضا. تهران: سمت.

محمدی، علی (۱۳۹۷). تهدیدهای فضای مجازی و راهکارهای مقابله با تکیه بر آیات و روایات و رهنمودهای مقام معظم رهبری و متخصصین. انتشارات آفتاب گیتی.

محمودی، پریا (۱۳۹۴). بررسی رابطه میان امنیت روانی با رضایتمندی زناشویی در زنان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.

مظفری نیا، سهراب و قاسمی پور، مریم (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین سبک زندگی متأثر از فضای مجازی و طلاق عاطفی در شهر ایلام. فصلنامه علمی ترویجی فرهنگی ایلام. دوره ۱۸. شماره ۵۶.

معمار، ثریا، عدلی پور، صمد و خاکسار، فائزه (۱۳۹۱). شبکه های اجتماعی مجازی و بحران هویت(با تأکید بر بحران هویتی ایران). نشریه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران. دوره ۱. شماره ۴.

مهرمحمدی، محمود و همکاران (۱۳۸۳). برنامه درسی نظرگاه ها، رویکردها و چشم اندازها. چاپ دوم. مشهد: به نشر.

وزارت آموزش و پرورش
اناره کل آموزش و پرورش استان هرمزگان
مديريت آموزش و پرورش شهرستان ميناب دانشگاه هرمزگان

اسفندماه ۱۴۰۰ - بندرعباس

هشتمین همایش ملی تازه‌های روانشناسی مثبت

CIVILICA

ياسمی نژاد، عرفان، آزادی، اکرم و امویی، محمدرضا (۱۳۹۰). فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردها و استراتژی‌ها. همایش ملی صنایع فرهنگی نقش آن در توسعه پایدار. کرمانشاه.